

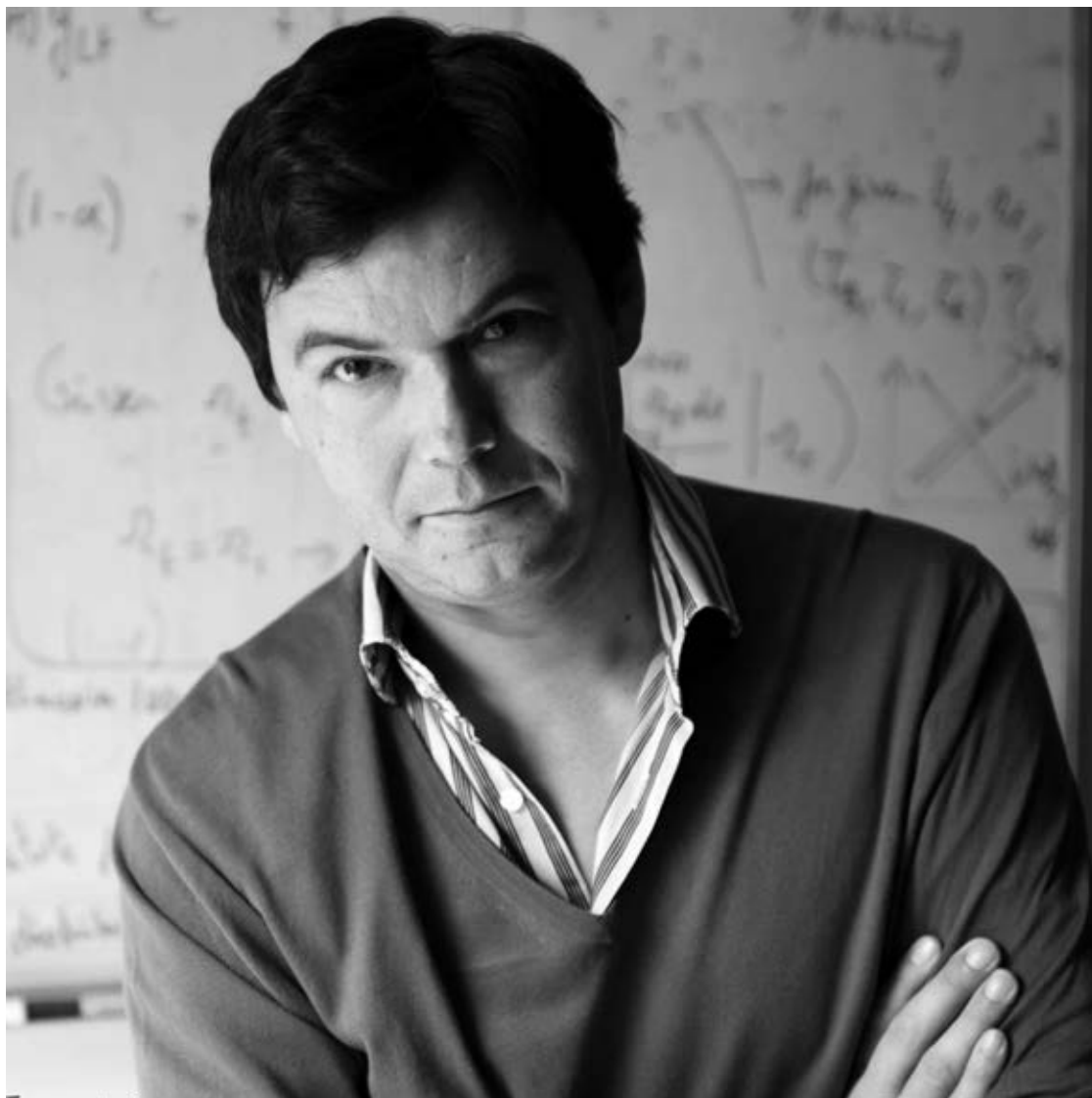
Kapital i povjesno-kritički diskurs

Piše: Zlatko Jelisavac

Karl Marks je bio ubeđen da buržuazija pospešujući reprodukciju kapitala i težeći efikasnijim proizvodnim odnosima ustvari sebi sama kopa grob ili, bolje rečeno, stvara (osvešćuje) klasu radnika-proletera, koji će joj jednog dana zapečatiti sudbinu. Zato je Marks podržavao razvoj kapitalističkog sistema proizvodnje, što je u XIX veku značilo industrijalizaciju i liberalizaciju trgovine, jer je mislio da će tako buržuazija sama sebi da ubrza propast, a da će proleterska klasa prevazići istorijske i nacionalne tenzije u Evropi i ujedinjena, isključivo na nivou klasne svesti, i zapaliti ceo svet u velikoj proleterskoj revoluciji. No, da li je Marks precenio istorijsku ulogu proleterijata smatrajući da će radnici presuditi svom „prirodnom neprijatelju“ ili je pak svest o povjesno-revolucionarnoj

ulozi radničke klase nešto što tek treba da se ostvari u budućnosti? Možda se tek treba stvoriti klasa koja će promeniti proizvodne odnose ili pak će, možda, revolucija doći iz pravca koji nije toliko vezan za polit-ekonomske odnose već za nešto potpuno drugačije? Da li će sistem zapadno-evropske liberalne demokratije sa kapitalističkim ekonomskim uređenjem biti dijalektički prevaziđene postizanjem najviše tačke kritičke svesti koja će značiti početak revolucije i rušenje klasnog društva ili će pak iz kapitalizma da proistekne jedno drugačije društvo? Da li će ovo novo društvo biti nešto radikalno drugačije od postojećeg ili će kapitalizam evoluirati u neki svoj poseban, do sada neviđen oblik? Tomas Piketi smatra da raspodjela bogatstva jeste ključno pitanje današnjeg savremenog društva, kao što je oduvek i bila gledano kroz marksističku perspektivu i analizu društvenih odnosa, i da je ogromna akumulacija kapitala u rukama prebogatih ljudi, kompanija, država još uvek esencijalni problem koji ne samo da nije prevaziđen već je i dodatno radikalizovan. Zanimljivo je da Piketi ne stavlja naučni diskurs u prvi plan, i ne smatra da stručnjacima treba prepustiti da procene značaj pitanja raspodele bogatstva, već da je ovo goruće pitanje deo svih nas, to jeste da se tiče svih ljudi bez obzira na to kojoj klasi, naciji, veroispovesti pripadaju. Štaviše, Piketi smatra da „raspodjele bogatstva uvijek će imati tu izrazito subjektivnu i psihološku dimenziju, neizbježno političku i konfliktnu, koju nikakva navodno naučna analiza ne može smiriti“. Relaksacija od tzv. naučno-ekspertskog diskursa može biti vrlo inventivna i plodotvorna, jer ne postavlja ljude u određene kalupe razmišljanja čija praksa se opet mora zasnivati na onom što je teorijski zacrtano,

a može biti i sa strane nauke vrlo originalno uvesti momente subjektivnog i psihološkog, da ne kažemo i domena umetničke produkcije; to nas može dovesti do toga da se konačno na istorijskoj sceni pojavi živ čovek-pojedinac sa svojim problemima, koji neće biti naučni projekt ili zamorče nečije ideologije već osoba koju na ličnom planu pogađa npr. raspodela bogatstva. Možda je tu inicijalno mesto, koje će otvoriti svest čoveku i uputiti ga da porazmisli o sopstvenoj ljudskosti i da ono što ga čini čovekom nije njegova klasna, rasna, nacionalna ili religijska pripadnost već upravo to što ga čini čovekom. A šta je to? E to tek treba da pronađemo... Da li je to onaj *humanitas* o kojem piše Hajdeger, koji želi da pronikne u samu suštinu onog humanog, to jeste *humanitas* koji je zaboravljen ili pak nikada i ne upitan u svom suštinskom smislu, ili je pak to i nešto ne-ljudsko? Ili se možda radi o Ničeovom odveć ljudskom koje treba biti pre-

vaziđeno nadčovekom? A možda se tek prevazilaženjem klasnog modela društva i uspostavljanjem svesti o ličnoj slobodi može govoriti o otvaranju mogućnosti za punu afirmaciju onog ljudskog u nama – kako je to želeo Karl Marks? Možda je upravo Marksova težnja o slobodi čoveka kroz uspostavljanje pravednijih ekonomsko-klasnih odnosa pravi put za ono ljudsko, doista ljudsko? Zanimljive su i anarhističke koncepcije koje podrazumevaju da se prava ljudskost stiže u oslobađanju od društveno-ekonomskih stega, kao što je to propovedao Marksov zet Lafarž. On se nadograđuje na Marksovu čuvenu krilaticu iz Manifesta komunističke partije, koja poziva proletere svih zemalja na ujedinjenje, pa je izvrće na vrlo zanimljiv način i kaže: „Proleterci svih zemalja, opustite se!” Lafarž nije verovao u duh i povեսno ostvarenje *homo economicusa* te je smatrao, dakle, potpuno suprotno od Marksa, da rad nije nešto što oslobađa čoveka

nego ga, naprotiv, porobljava. Mišljenja sam da je pravi put, verovatno, negde na sredini između ova dva stava, to jeste marksističkog koji govori o oslobađanju kroz rad ili pak osvešćenju i ove lafaržovke, koja govori o oslobađanju od rada, što bi se moglo staviti negde na kraju puta Marksovog radom osvešćenog pojedinca. Oslobađanje od ekonomske logike znači i konačnu slobodu čoveka od rada za drugog u smislu iskorištavanja, što bi automatski razbilo i klasnu društvenu strukturu, a rad bi se sveo samo na lične potrebe i neki minimalan trud za društvenu korist zajednice. No, pitanje je da li bi čovek doista na ovaj način oslobodio sebe ili bi pak degradirao u neki oblik varvarstva? Možda bi „opuštajući se” čovek doveo sebe do deformacije sopstvene prirode, koja bi opet evoluirala u nešto ne-ljudsko ili pak protiv-ljudsko?

No, odosmo predaleko... Vratimo se Tomi Picketiju i njegovom „nenaučnom diskursu” koji je svakako proveden kroz ekonomsku teoriju, ali je otvoren i za diskurse koji nemaju mnogo veze sa ekonomijom, ali opet, na svoj karakterističan način, govore o njoj. Sam Picketi govoreći o klasicima ekonomije (Rikardo, Smit, Marks itd) navodi kako se ovi mislioci imali malo statističkih podataka koji bi im dali jasniju ekonomsku sliku u temama kojima su se bavili. Pregled razvoja kapitala je Picketiju jasniji od Marksa, na primer, ne zbog toga što je veći ekonomski stručnjak od Marksa, već zato što ima mnogo više realnih podataka od samog Marksa. Picketi raspolaze podacima koji predstavljaju trovekovno iskustvo u ekonomiji, a kojim on raspolaze naravno ne samo sopstvenom zaslugom, već usled velikog truda njegovih predhodnika, koji su ove podatke skupili i sistematizovali. Marks je imao problema i sa podacima iz njegovog vremena, a kamoli sa onim koji pripadaju prošlosti, ali to mu ipak nije smetalo da dođe do revolucionarnih zaključaka. Ali kod Marksa je često njegova filozofsko-umetnička intuicija umela da bude probitačnija od čisto ekonomskih razmišljanja, kao kad Marks govori o faustovskoj prirodi kapitala, koji stvari pretvara u robu; dejstvom čarobnih sila stol oživljava i počinje da laje kao pas, to jeste pretvara se u robu koja se sada nudi na tržištu. Stvari zadobijaju svoju tržišnu prirodu postajući roba, pa čak i stvari za koje možemo reći da ne pripadaju zoni ponude i tražnje, kao što su umetnička dela – dejstvom tržišta i umetnička dela postaju roba koja se nudi, to jeste kupuje i prodaje. I Picketi koristi netipično ekonomske diskurse, ali opet oni vrlo dobro potkrepljuju podacima njegove intencije. Tako se na više mesta poziva na romane Onore de Belzaka ili pak Džejn Ostina koji iznose, na primer, vrednost (u novcu) zemljišne rente i kolika su bila pojedini

načna primanja pojedinih rentijera ili pak koliko je bilo dovoljno, kao što to Ostinova iznosi, dobijati rente mesečno, kako bi se ostvario lagodan život. Ili pak Balzakov čiča Gorio, koji se spekulacijama obogatio pa svoj kapital uložio u državne obveznice želeći na taj način da svojoj deci obezbedi stalne prihode. Čiča Gorio je za Piketija odličan primer kako možemo da pratimo geneologiju ili akumulaciju kapitala koji se, putem dividendi, kamata ili pak klasične rente dalje oplođava i dodatno akumulira.

Sjajno Piketi razume kako različiti diskursi mogu da svojim ukrštanjem, odbijanjem ili pak poklapanjem doprineti razumevanju određenog problema, u njegovom slučaju problema koji prožima sve ili je pak baza razumevanja za sve ostale društvene problema svakog čoveka – naravno, radi se o kapitalu i njegovoj fatalnoj ulozi koja danas, na globalnom nivou određuje čitav svet. U razumevanju ovog „fenomena“ moraju se upregnuti svi ljudski resursi saznanja kako bi konačno shvatili kako je kapital odredio našu prošlost, kako nam kreira našu današnjicu, kao i kako će uticati na našu budućnost. Upravo je ova problematika ono što Piketijevu knjigu čini sjajnim štivom, koje nam ukazuje kako se može odgovorno, hrabro i temeljno uhvatiti u koštac sa problematikom kapitala kritički polazeći od stava da je akumulacija kapitala,

kao i njegova raspodela osnovni uzrok današnje globalne konstelacije snaga. Naravno, da se razumemo, Piketi nema tako jaku ideološku bazu, kao recimo Karl Marks, niti je njegova težnja za razumevanje problematike kapitala usmerena ka radikalnom menjanju kapitalističkog načina upravljanja, ali je njegova analiza odličan prikaz povesti kapitala putem koje možemo da određujemo i parametre prema budućnosti. A povesni pristup prikazivanja ili događanja, u ovom slučaju kapitala, je upravo ono što nedostaje ekonomskoj teoriji – ali ne samo njoj – jer kritički model razumevanja kapitala je ono što se izgubilo u statističko-matematičkim spekulacijama teoretičara, koji više nemaju ambicije da izađu iz svojih ezoterično-stručnih krugova. Upravo na ovu opasnost od ekspertske tehokratije ukazuje nam i Piketi kojem je jasno da u objektivnim analizama, koje ostaju samo u tom domenu, naprosto nema ništa novo i produktivno ukoliko se ne umeša neki „faustovski“ momenat koji unosi nemir i razbija uspostavljene konstelacije donoseći povեսno-kritički model kao onu silu koja sintetiše različite diskurse. Današnji oblik kapitalizma, tzv. neoliberalni, pokušao je da predstavi sebi kao poslednju fazu društvenog razvoja, to jeste kao društveni model, koji nije baš ostvarenje prosvetiteljskog sna, ali je jedini moguć i predstavlja realnu ili pak istorijsko – otrežnjujuću stvarnost našeg postojanja. Bez obzira koliko su postmodernistički diskursi mišljenja pokušavali da ovu tezu profilisu kao ključnu, bilo da su kritički ili pak apologetski raspoženi, danas sam razvoj događaja u svetu ukazuje na neophodnost povесne analize kao i kritičkog raspoloženja spram sistema, koji sebe vidi kao konačno ispunjenje ljudskih nadanja. Piketijeva analiza kapitala pokazuje koliko se intencije vlasnika lavovskog dela kapitala u suštini nisu promenile naspram recimo 1913. godine i da je njihova intencija da udeo privatnog kapitala bude potpuno dominantan nasuprot njegove javne sfere. Raspodela svetskog bogatstva je i danas jednako nepravedna, pa čak i nepravednija nego u doba tzv. imperijalističkog kapitalizma, a pitanje šta ćemo uraditi povodom ovakve situacije od istog je značaja kao i pitanje budućnosti čovečanstva. Da li ćemo ljudski ekonomisati sa svetskim kapitalom ili pak prepustiti neljudskim faktorima da upravljaju našim životima – to je pitanje svih pitanja... Nije stvar u tome kako ćemo tumačiti svet već kako ćemo ga promeniti – da parafraziram Marksa. Svrha povесno-kritičkog diskursa nije da pruži samo još jednu sliku sveta već da promeni realnost koju oslikava. To bi trebao biti naš *praxis* u budućoj borbi za pravedniju raspodelu svetskog bogatstva. ■

